

Мира Шувар, ВЛАДИМИР ВЕЛЕБИТ СВЈЕДОК ИСТОРИЈЕ, Загреб 2001.

Испуњава ме изузетним задовољством што сам у прилици да вам, макар укратко - због временског ограничења које је у оваквим приликама неминовно, покушам представити изузетно вриједну књигу - *Владимир Велебит, свједок историје*, при чему ме посебно радује што овом чину присуствују аутор и приређивач госпођа Мира Шувар и писац предговора и уредник, наш давнашњи освједочени пријатељ Стипе Шувар.

Већ сам наслов ове књиге јасно казује о коме и о чему је ријеч у њој. Црногорској јавности, нарочито старијим генерацијама није потребно објашњавати ко је Владимир Велебит. Њима је добро знано да је ријеч о човјеку који је имао изузетно значајну улогу у стварању авнојевске Југославије, нарочито у међународном признању Народноослободилачке борбе и њених тековина, и посебно у утемељењу југословенске дипломатије, која је иза Другог свјетског рата уживала велики углед у свијету. Међутим, млађем нараштају, и то - вјерујем - не само у Црној Гори, личност и дјело Владимира Велебита почели су, током задње деценије XX вијека, да прикривају мутни наноси сумануте националистичке стихије, о којој се уз незапамћене злочине, у крви распала авнојевска Југославија.

Мира Шувар је учинила велико прегнуће, и у њему сасвим успјела, да отргне од пријетећег заборава колико изузетну личност Владимира Велеби-

та толико и идеале којима је он током свог дугог и веома плодносног живота остао одан - све до данас. У раду на овој књизи ауторка је имала срећу да током више година непосредно сарађује са Велебитом, сада већ 95-годишњаком, којег упркос терету година још увијек красе бистрина ума, задивљујуће памћење и неокрњене контемплативне способности. Из те сарадње проистекло је необично дјело, које далеко превазилази очекивања читаоца навиклог на стереотипе, неинвентивне, конфекцијске мемоарско-биографске литературе што се попут гљиве множи у посљедње вријеме, гдје мање, гдје више, на овим просторима. Ова књига ни по чему не спада у такву категорију, ни по форми а камоли садржином. Заслуга за то припада госпођи Шувар која је овим дјелом исказала изванредне способности и умјећа: инвентивност, познавање социоекономских и политичких збивања у XX и на почетку XXI вијека на јужнословенским просторима, рафиниран смисао за уочавање битног, способност за фино нијансирање, дар за приповиједање, вјештину структурирања текста итд.

Иначе, књига се састоји из два дијела: 1) под насловом - *Једна изузетна биографија* и 2) *Свједок историје*, писана у маниру интервјуа. Разумљиво, у оба дијела централна фигура је Владимир Велебит, али је и његов животни пут и његово непосредно свједочење о

људима и догађајима чврсто укоријењено у вријеме и засновано на чињеницама. Акад буде упитан о нечему у чему није учествовао, онда В. Велебит исказује сјајну аналитичност и способност увјерљивог расуђивања и закључивања, не потцјењујући никога, али не тајећи ничије гријехе ни промашаје. Због тога, и због низа других квалитета, увјерени смо, ово дјело је добродошло свим љубитељима добре књиге, и онима који радо читају о прошлости као и историчарима од струке и науке.

Аутор и приређивач књиге г-ђа Мира Шувар потрудила се да читаоцу представи врло студиозно, с историографском утемељеношћу и литерарном умјешношћу, подробну биографију Владимира Велебита, почевши од његових породичних коријена, у којима је преплетено богато етничко, морално и духовно наслеђе, преко свих животних периода и фаза, од дјетињства, младости до зрелог и зрелијег доба, све до данашњих дана. По ријечима његовог биографа госпође Шувар, али и по промишљању самог Велебита, у његовом животу већу улогу је имала богиња Ате која руководи случајношћу него Ананка богиња нужности - између којих је питање његовог избора било ограничено али не и занемарљиво. Произилази да у Велебитовим поимањима, животу и раду, има доста симболике карактеристичне за јужнословенске просторе: презиме по знаменитој далматинској гори; по оцу Србин док по женској линији има, осим хрватске, и словеначке и аустријске крви, рођен је у Аустро-Угарској, живио у неколико државних југословенских форми, доживио нестанак оне којој је посветио сав свој живот и рад, своје наде и идеале, као и државама у којима је службовао. Данас живи у Хрватској и Швајцарској.

Госпођа Шувар, изузетним стилем и језиком, врло мудро, ненаметљиво и непретенциозно, након казивања о Велебитовом поријеклу, прецима, породици, дјетињству и ђачким данима, студентском животу и упознавању са марксистичком литературом, службо-

вању судског приправника и судије, па адвоката, прича о томе како је њен главни јунак постао политички активиста и илегалца у Загребу, па Титов повјерљиви човјек. Затим, прати његов одлазак у партизане, избор у официра за везу када је то било најсудбоносније за покрет коме је припадао, путоштва од Босне до Египта и на траг. Посебно је освјетљена Велебитова мисија у Лондону као Титовог (посебног) изасланика, па "домаће" фазе у његовој дипломатској каријери у Београду од 1945. до 1948. Нарочиту пажњу аутор је покљонио догађајима у вези са Информбироом, сукобу с Русима и цијелим Источним блоком као и разликама које су нашег успјешног дипломату приморали да се остави спољне политике Југославије, а затим прати његов повратак у дипломатију у међународном контексту, видимо га као лобисту у Вашингтону, посланика у Риму, амбасадора у Великој Британији. Истакнут је његов рад у привредној дипломатији и међународним организацијама, све до повлачења у мировину. Тај дио заузима скоро половину књиге и веома је промишљен, фактографски убједљив, аналитичан а једноставно склопљен тако да се чита из душка, уз не мало задовољство и осјећање поноса што има још увијек људи чија величина и етичност, знање и искуство, превазилазе уске националне и државне оквире.

У други дио књиге госпођа Шувар је уврстила своје разговоре с Владимиром Велебитом. Они нас информишу не само о појединостима из његове биографије него и о бројним деликатним питањима југословенске историје, што представља посебну вриједност и њеном ауторско-приређивачком дјелу даје печат аутентичног историјског извора. Ти мемоарски фрагменти по својој непатворености и објективности, утемељености и сигурности свједочења, по својој историографској поузданости представљају понајбоље странице југословенске мемоаристике, мада има извјесних непрецизности и превида.

Госпођа Шувар не само да је била свјесна величине и значаја личности Владимира Велебита и његовог учешћа у преломним збивањима и његовог доприноса југословенској држави и историји него је умјела и да пита свога високог сабесједника, да га не затрпава ефемерностима. Њена питања су концизна, добро осмишљена и инспиративна. Врлина им је у једноставности и међусобној повезаности, па се нема утисак да прекидају текст, него га напротив повезују у природну цјелину. Но, треба истаћи да је и њен саговорник био на висини свога угледа и значаја, с изузетним познавањем процеса, догађаја и личности, познавањем детаља, аналитичношћу која импресионира, прецизношћу закључака и дубином судова, с искреном скромношћу, али и с великим поштовањем према питаоцу и његовој замисли у чијој конкретизацији он пристаје да свједочи, свјестан колика је одговорност бити свједок историје.

Из разговора који је аутор-приређивач водио пуне три године (1998-2001) оцртава се не само животни пут познатог дипломате него се и слаже мозаик историјске истине о дужем временском раздобљу и његовим протагонистима, у догађајима у којима је њен казивач био или учесник или посматрач, или обоје у исто вријеме. Одговори свједока историје, В. Велебита су, углавном, кратки, понекад лаконски, али врло садржајни и поуздани.

За историчаре су врло интересантне Велебитове опсервације, оцјене, судови о личностима које су временом постале историјске, нашим и страним, али и о разним ситуацијама и збивањима. Нарочиту вриједност има његово свједочење о Титу, Черчилу, али и другим значајним протагонистима XX вијека из разних области људског дјелања, културе и умјетности.

У тридесетак сегмената другог дијела књиге стао је цио један вијек, цијела галерија ликова, југословенска и

европска повјесница, на фону и у контексту природно-историјских збивања.

За историографа Велебитови одговори су не само велики путоказ него и ослонац у трагању за историјском истином. Сваки његов одговор је изузетни исјечак цјелине која се указује када се књига дочита, склопи и о њој се поразмисли. Она је велики, сложени одговор једног ријетког и поузданог свједока, који није ни апологета, ни адвокат, ни судија, већ свједок који се не либи да истини гледа право у очи, ма каква она била и ма ко у питању био. Није лако из обиља тако значајних, занимљивих, чак врло провокативних одговора за ову прилику издвојити неке а изоставити друге. Између осталог, ту су догађаји уочи Другог свјетског рата, па четворогодишња ратна епопеја и у њима кључна збивања и процеси, нека још увијек довољно нерасвијетљена и наново оживљена питања и дилеме, као, питање улоге и садржине четничке организације, партизанска "лијева скретања", преговори с Њемцима 1943, улога Јосипа Броза, међународни чинилац у односу на НОП и Југославију.

Посебно занимање изазивају Велебитова виђења о распаду авнојевске Југославије, узроцима и посљедицама њеног слома, улога домаћих и спољних фактора у нестанку земље за чије се интересе толико дуго борио.

И поред општег распада и слома, када је и тако значајан актер историје принуђен да се наново, у себи, сазиђује - уважени сабесједник Владимир Велебит остао је оно што му говоре и презиме и име - морална планина и хуманиста за кога су мир, правда и срећа досежни и остварљиви.

Аутору госпођи Мири Шувар треба одати и признање и поштовање на великом и мудрог прегнућу.

На крају, напомена: књига је изашла 2001. године у Загребу, у издању д.о.о. Разлог. Вјерујемо да ће она наћи пут до ширег круга читалаца у Црној Гори.